

разни в „осезаемата конкретна реалност“. Дали ще изследва феминистките движения или деградацията на мисълта и словото в писанията на „новите философи“ във Франция, дали ще проникне в тайната на творческите търсения на Натали Сарот, или ще ни поведе из „градината с черни и червени агонии“ на Силвия Плат, авторката не забравя, че пише за горчивия или оптимистичен опит на човека, че не упованието в психоанализата или в НЛО ще ни спасят, че тукашната цивилизация не може да бъде спасена отвън, ако се окаже неспособна да надвие своите кризи. Аз мисля, че „Телескоп, път и две снамски котки“ е най-вече книга за осмислената надежда да оцелеем, надежда, която крепне от богатството на натрупаното хуманитарно наследство, от жизнеността и историческия оптимизъм на социалистическата цивилизация.

Георги Цанков

„ОРАТОРИ НА НЕМСКАТА РЕФОРМАЦИЯ. МАРТИН ЛУТЕР, ТОМАС МЮНЦЕР“

Съставителство и уводна статия Богдан Мирчев, превели от старонемски Вили Брюкнер и Борис Парашкезов, изд. „Наука и изкуство“, София, 1984, 350 с.

Сигурно е случайност, но точно преди 110 години за пръв път в България се появява откъс от съчинение на Лутер, предназначен за по-широка общественост. Това е „Писмо до всички господари у Германия“, третиращо проблеми за нуждата от училища, библиотеки и книжарници¹. Преводачът не е известен, но е очевидно, че необходимостта от чужд опит е накарала издателя да се насочи към един от изворите на образованието и педагогическата мисъл в Немско. След това първооткриване настъпва отново забравя за името Лутер в българския обществено-културен живот, ако се изключат някои косвени споменавания. Едва юбилейната 1983 г. — 500 години от рождението на Мартин Лутер — донася раздвижване преди всичко в средствата за масова информация. Делото на Лутер продължава да е недостатъчно осветлено, творчеството му — непознато. Не може и да се отпече, че в България лутеранският протестантизъм е оказал сравнително малко влияние.

Нека се обърнем най-напред към „Енциклопедия А—Я“ на БАН от 1974 г., където лаконично и в сбита форма се дава основната характеристика на Мартин Лутер: „... родоначалник и виден деец на Реформацията, основател на протестантизма (лутеранството)... Превежда Библията на немски език, което има голямо значение за развитието на единен немски книжовен език“

¹ Мартин Лутер. Писмо до всички господари у Германия. — Училище, г. IV, кн. 8—9, 31 юли 1874, 60—61.

(с. 455). И така Лутер е бил и остава един от титаните, които определят облика на цял век, на цяла епоха в европейската история и култура. „Лутер е една от движещите сили на немската история“ (Ерих Хонекер). Затова трябва да се приветствува издаването на настоящата книга, на която е отредена завидна роля да информира, да обогати, да представи материал за изследване, т. е. да попълни празното място в огромната библиотека на България от образци и шедеври на световната култура в превод.

Всъщност такава задача си поставят съставителят и двамата преводачи — да представят за първи път в превод на български език творби на Мартин Лутер и Томас Мюнцер — най-видните дейци на немската Реформация, на онова „важно социално-политическо и културно явление, обусловило настъпването на „новото време“ чрез преодоляване на феодализма католически догматизъм (с. 5). Веднага се съгласяваме и подкрепяме мисълта, че преводът на техни творби е акт на едно крайно необходимо и за жалост дълго бавено културно посредничество. Същевременно книгата ще даде възможност за критическа преценка и научна интерпретация на изложените от Лутер и Мюнцер идеи от страна на български научни работници.

На първо място трябва да отбележим, че са преведени (с незначителни съкращения) прочутите 95 тезиси на Лутер от 1517 г., които са свързани с мисълта за необходимост от реформи в религиозната дейност и с идеите за духовно разкрепостяване от средновековната схоластика и католическия догматизъм. Това дава основание на Фр. Енгелс още през 1850 г. да види в тезисите на Лутер мълнията, която запалва революцията. А правото на католическата църква да управлява с абсолютната си власт божията милост Лутер отрича в съчинението си „За вавилонския плен“ от 1520 г., в което застъпва тезата за демократично равенство на всички вярващи.

За да покаже границите на предлаганата от Лутер реформа, съставителят правилно включва и третия по значимост труд на реформатора „За свободата на християнина“. В него, както и в други послания и проповеди, Лутер налага идеята за страхопочитанието пред светската власт като божия повел и с това се разграничава от революционните действия като средства за обществена промяна — в случая се касае до поведението му по време на Селската война в Германия от 1524—1525 г. Подбрачите трудове и послания разкриват в достатъчна степен реформаторските възгледи на Лутер, който заедно с Мюнцер става изразител на желанието на широките народни маси „за радикално преодоляване на политико-икономическата и идеологическата криза на късния феодализъм“ (с. 8).

С право в сборника са намерили място онези съчинения на Лутер, чрез които той

поставя основите на новата етика, необходима за поразящите се нови социални отношения в раннокапиталистическото общество. В тях узнаваме за идеите му за личната и обществената необходимост от полезна трудова дейност, за брачните отношения, за неговата нетърпимост спрямо алчността, безделничеството, разсипничеството, нравствената поквара и др. В изключко от преведените творби — проповеди, т. нар. трапезни слова и др. — откриваме социално-критическите възгледи на Лутер за образованието, културата, науката, за обновление в различните области на духовната сфера. Дори и такива въпроси като ролята на превода, на музиката и литературата не са останали незасегнати от него. Подбраните разнообразни творби ни убеждават в стремежа на Лутер към освобождение на индивида от духовната ограниченост и догматичност — стремеж, който свързва делото му с имената на художници като Албрехт Дюрер, Лукас Кранах, Матис Грюневалд и Тилман Рименшнайдер и на хуманисти като Филип Меланхтон, Улрих ван Хутен и Еразъм Ротердамски, за които Лутеровите идеи стават важен импулс за художествено и философско творчество.

На това място ще си позволим да споделим някои мисли и за приноса на Лутер за развитието на немския език. Лутер полага усилия да въвлече и простия народ в църковния живот. За тази цел в литургията въвел немския вместо латинския език, като това се отнасяло и до църковното песнопение. В католическата църква латинските текстове се подемали от специален хор, докато при Лутер всички събрали се пеели на родния си немски език. За да подпомогне този процес, Лутер написал много църковни песни, като сам ги съчинявал или превеждал староеврейски псалми. Известната песен „Бог наша крепост е всегъда“, създадена от Лутер по 46-ия псалм, станала своеобразен химн на лутеранските християни, израз на тяхната увереност в правотата на делото им, поради което Фр. Енгелс с право я нарича „Марсилезата на XVI“.

И своите послания Лутер съчинявал с голямо езиково майсторство, като им придавал убедителност и въздействаща сила. Неговите аргументи били винаги подкрепяни от пословици, фразеологични изрази, цитати от Библията или пък красноречиви примери из ежедневиия живот.

Основното постижение в тази област е преводът му на Библията на немски език, с което става обновител на изразните средства на родния си език. Той създава нови фразеологизми, обновява старите, използва силни изрази от разговорния народен език и с това прави Библията разбираема за народните маси, с което се обяснява и огромният за онова време тираж, в който тя се издава многократно. Подхода си към превода на Свещеното писание той сам формулира в „Послание за превода“ (1530 г.): „... не буквите в латинския

език трябва да се питат как да се говори на немски, както постъпват ония осли, а човек трябва да разпитва майката в къщи, децата на улицата, простия човек на пазара, да ги гледа в устата как приказват и така да превежда. Чак тогава те ще го разберат и ще забележат, че им се говори на немски“ (с. 114). Три века по-късно Хайне ще констатира: „Той създаде немския език.“

Предназначена за широките маси, достъпна за тях чрез своя близък до народния и разбираем език, Лутеровата немска редакция на Библията се превръща в основен източник на литературната дейност по онова време, а използването ѝ в протестантските училища я прави главно учебно пособие за много поколения. Тези обстоятелства ускоряват процеса на уеднаквяване на езиковата норма в Германия и създаването на нововисоконемския. Този факт, както и цялостната дейност на Лутер по събиране на пословици, създаване на църковни песни на немски език и преразказването на древни притчи на прост народен език карат някои автори да сравняват делото на Лутер със създаването на славянската писменост от Кирил и Методий². В това сравнение се откриват наистина аналогии от типологичен характер, защото въпреки всички различия са налице близки национално-исторически сходства както на чисто национално, така и на езиково ниво. Чрез цялостната си дейност двамата братя стават творци на славянската писменост и литература и допринасят чрез това за обединяването на българите, за създаването на самостоятелна славянска църква и култура и за превръщане на България в класическата страна на средновековната славянска култура и литература. Техният превод на Библията и на други църковни съчинения освобождава пътя за сближаване на църквата с народния език и освобождаването ѝ от гръцко влияние. Типологични аналогии откриваме и в резултатите от Лутеровата дейност в областта на културата и литературата — значително ускоряване развитието на единен немски литературен език, близък до народния, като основа на бъдещата богата немска култура и литература, както и прогонване на мъртвия, неразбираем за множеството латински език от църковната практика.

Преведена на разбираем народен език, Библията има значение не само за езиковото развитие. Чрез нея се постига идеологизиране и наелектризиране на народните маси по пътя на съпоставката. За плебейското движение тя се превръща в мощно оръжие, защото, както отбелязва Фр. Енгелс в „Селската война“, Лутер „противопоставял на съвременното му феодализирано християнство скромното християнство от първите векове, на разкапващото се феодално общество — картината на едно общество, което нямало и

² Гю н т е р Ш м и т. В нова светлина. — Литературен фронт, 8. XII. 1983.

понятие за многоложната изкуствена феодална йерархия³.

Още по-малко известно е делото на Томас Мюнцер на широката общественост в България. Единствено в литературата по история се дават сведения за този „германски проповедник, идеолог и водач на селско-плебейския лагер през Реформацията и Селската война в Германия“⁴. Чрез неговите включени в сборника речи, проповеди и послания се разкриват идеите и заслугите на по-радикалния от двамата реформатори като идеолог на най-революционната част от борбата срещу феодализма. Мюнцер, когото Фр. Енгелс нарича „най-величествената фигура“ на това социално движение, доразвива Лутеровите реформаторски възгледи до такава степен, че се превръща в негов антагонист. Той преодолява Лутеровата социална пасивност и призова му към подчинение пред светската власт и проповядва не само равенство пред бога, но и равенство на хората в обществото. По такъв начин социалната и революционната същност на идеите на Мюнцер се основават на „идеята за свободата на волята за действие, включително революционно“ (с. 25). Така той стига до въоръжена борба на безправните селяни срещу князе, феодали и други господари.

В сборника съчиненията на Лутер и Мюнцер се въвеждат от уводната статия на съставителя Богдан Мирчев. В нея той не само представя задълбочено основните идейни концепции на двамата реформатори, но и тълкува тяхната въздействаща сила, връзката им с епохата и значимостта им за социалната и културната история на Европа. Изходните позиции на студиата се базират на историческия материализъм и на анализите на Фр. Енгелс, че Реформацията е етап на раннорурно-жизната революция в Германия. Оттук следва и правилната констатация за двете взаимно допълващи се тенденции в немската Реформация — умерената на Лутер, с антидогматичен и антиклерикален характер и обществено-културна значимост, но ограничена по отношение на класова борба и социални изменения, и крайната на Мюнцер, с остра социална насоченост, изразяваща конфликта на антагонистичните сили на епохата и призоваваща към революционна дейност. Уводната статия е необходимо звено за разбиране и вникване в характера на епохата и в дълбочината на идеите на двамата дейци на немската Реформация и по своята същност е първото българско изследване в по-широк мащаб на възгледи, позиции и значение на делото на двамата реформатори не само от чисто историческа, но и нравствено-етична, социално-културна и общопознавателна страна.

Фактът, че книгата съдържа преведени за пръв път на български език най-значителните

произведения на немските реформатори, налага да не подминем с мъчнатието делото и на двамата преводачи. Тук наистина става дума за постижение на българското преводаческо изкуство. Съчиненията на Лутер и Мюнцер са написани на ранновисоконемски (сигурно с цел по-голяма разбираемост за широката публика върху заглавната страница е отбелязано „старонемски“). Това е етап от развитието на немския език, който най-малко е описан в лексикално отношение, липсват речници и преводът му на съвременен литературен немски, а още повече на друг съвременен език създава редица затруднения. От друга страна, езикът на Лутер е народен в смисъл, че у него се кръстосва влиянието на различни диалекти в тяхната говорима, експресивна форма. Същевременно Лутер проявява словотворчество и особената употреба на някои думи и словоформи още повече усложнява превода. Брюкнер и Парашкевов са се придържали към един архаичен стил, за да предиздадат, доколкото е възможно, атмосферата на епохата, и с тази цел са избягвали клишетата от съвременния български език. Така те успешно предават специфичния Лутеров и Мюнцеров стил — ясен и логичен, цветист и на места дори груб, но силно въздействащ и ангажиращ език.

Веселин Ванорджиев

GERARD GENETTE — „NOUVEAU DISCOURS DU RECIT“, PARIS, SEUIL, 1983

Новата книга на френския литературовед Жерар Женет „Отново за повествованието“¹ преразглежда от разстояние на десет години теорията му за разказваческите техники. Публикувана за първи път цялостно през 1972 г. във „Фигури III“², тя окончателно наложи научния авторитет на Женет като представител на тази част от западните литературоведи, които са се опитали да погледнат литературата с новите, строги очи на научната систематизация. Претенциите на западния структурализъм през 70-те години парадоксално съчетаваха две представени като взаимно изключващи се тенденции — херметичността на конкретния анализ и откритата, исторически неограничена теоретична литературна мисъл. Френското литературознание за разлика от англосаксонското бележи уклон към постиката — тази „теория, изучаваща своиста на някои видове литературна реч“³, чертаеща предказания за възможната литература. Този отличителен белег на заражда-

¹ G. Genette. Nouveau discours du récit. Paris, Seuil, 1983.

² G. Genette. Figures III. Paris, Seuil, 1972.

³ Tz. Todorov. Qu'est-ce que le structuralisme? T.II. Paris, Seuil, 1973, p. 21.

³ К. Маркс, Фр. Енгелс. Съчинения. Т. VII. С., 1958, с. 368.

⁴ Енциклопедия А—Я, С., 1974, с. 526.